

خودارزیابی درس یازدهم «وزن در شعر نیمایی»

۱- پس از خوانش درست اشعار نیمایی زیر و نوشتن پایه های آوایی هریک از مصراع ها، وزن و نشانه های هجایی را مقابل هر مصراع بنویسید.

هست شب یک شب دم کرده و خاک | رنگ رخ باخته است | باد، نوباوه ابر، از بر کوه | سوی من تاخته است.

نیما یوشیج

پایه های آوایی	هست ت شب یک	ش ب دم کر	د و خاک (۱)
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فعلن
نشانه های هجایی	- - U -	-- UU	- UU
پایه های آوایی	رنگ رخ باخته است	رنگ رخ با	خ ت است (۱)
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فعلن
نشانه های هجایی	- - U -	-- UU	- UU
پایه های آوایی	باد، نوباوه ابر، از بر کوه	با د نوبا	ب ر کوه (۱)
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فعلن
نشانه های هجایی	- - U -	-- UU	- UU
پایه های آوایی	سوی من تاخته است.	سوی من تا	خ ت است (۱)
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فعلن
نشانه های هجایی	- - U -	-- UU	- UU

۱. در هجاهای پایانی هم مصراع ها اختیار وزنی تبدیل هجای کشیده به بلند در پایان مصراع وجود دارد.

۲. در هجای هشتم مصراع دوم، اختیار زبانی حذف همزه وجود دارد.

۲- برای اشعار نیمایی زیر مانند نمونه صفحه قبل خانه هایی تولید کنید، پایه های آوایی و وزن و نشانه های هجایی هر مصراع را بنویسید. سپس اختیار شاعری به کار رفته در این شعر را مشخص کنید.

میان مشرق و مغرب ندای مختصریست | که گاه می گوید | من از ستاره دنباله دار می ترسم | که از کرانه مشرق طلوع خواهد کرد

شفیعی کدکنی

پایه های آوای	م ی ا ن مش	ر ق م غ رب	ن د ا ی مخ	ت ص ر ی س ت (۱)	میان مشرق و مغرب ندای مختصریست
وزن	مفاعلتن	فعلاتن	مفاعلتن	فعلن	
نشانه های هجایی	- U - U	-- UU	- U - U	- UU	
پایه های آوای	ک گ ا ه می	گو (۲) ید			که گاه می گوید
وزن	مفاعلتن	فعلن			
نشانه های هجایی	- U - U	--			
پایه های آوای	م ن ز (۳) س تا	ر ی دن با	ل دا رمی	تر (۲) سم	من از ستاره دنباله دار می ترسم
وزن	مفاعلتن	فعلاتن	مفاعلتن	فعلن	
نشانه های هجایی	- U - U	-- UU	- U - U	--	
پایه های آوای	ک از ک را	ن ی مش رق	ط لوع خا	هد (۲) کرد (۱)	که از کرانه مشرق طلوع خواهد کرد
وزن	مفاعلتن	فعلاتن	مفاعلتن	فعلن	
نشانه های هجایی	-- U -	-- UU	- U - U	--	

۱. در هجای پایانی مصراع نخست و چهارم، اختیار وزنی تبدیل هجای کشیده پایان مصراع به هجای بلند وجود دارد.

۲. در رکن های پایانی مصراع های دوم، سوم و چهارم، اختیار وزنی ابدال و تبدیل دو هجای کوتاه به یک هجای بلند وجود دارد. (فعلن = فع لن)

۳. در هجای دوم مصراع سوم، اختیار زبانی حذف همزه وجود دارد.

۳- پس از تعیین پایه های آوایی و وزن هر مصراع شعر زیر، دلیل ناهمسانی پایه های آوایی این شعر و تفاوت آن را با اشعار سنتی بیان کنید.

چون درختی در صمیم سرد و بی ابر زمستانی | هر چه برگم بود و بارم بود؛ | هر چه از فر بلوغ گرم تابستان و میراث بهارم بود؛ | هر چه یاد و یادگارم بود، | ریخته است.

اخوان ثالث

پایه های آوای	چُن د ر خ ت ی	د ر ص م ی م (۱)	س ر دُ ب ی ا ب	ر (۱) ز م س ت ا	ن ی	چون درختی در صمیم سرد و بی ابر زمستانی
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فعلن	
نشانه های هجایی	-- U -	-- U -	-- U -	-- U -	-	
پایه های آوای	ه ر چ ب ر گ م	ب و دُ ب ا ر م	ب و د (۲)			هر چه برگم بود و بارم بود
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فعلن			
نشانه های هجایی	-- U -	-- U -	-			
پایه های آوای	ه ر چ از فر	ر (۱) ب ل و غ (۱)	گ ر م ت ا ب س	ت ا ن م ی ر ا	ت (۱) ب ه ا ر م	هر چه از فر بلوغ گرم تابستان و میراث بهارم بود
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فعلن	
نشانه های هجایی	-- U -	-- U -	-- U -	-- U -	-	
پایه های آوای	ه ر چ ی ا د (۱)	ی ا د گ ا ر م	ب و د			هر چه یاد و یادگارم بود
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فعلن			
نشانه های هجایی	-- U -	-- U -	-			
پایه های آوای	ر ی خ ت س ت (۲)					ریخته است
وزن	فاعلتن					
نشانه های هجایی	- U -					

*این شعر از اخوان ثالث، در قالب نیمایی سروده شده است؛ به همین دلیل تعداد هجاهای مصراع ها در آن برابر نیست. در برخی مصراعها دو رکن و در برخی از آنها پنج یا شش رکن وجود دارد. بارزترین تفاوت این شعر در مقایسه با قالب های سنتی، غیر از نابرابری هجاها و کوتاهی و بلندی مصراعها، عبور از مرز چهار رکن در هر مصراع است. در مصراع های نخست و سوم این شعر، به ترتیب، پنج و شش رکن وجود دارد و این نشانه عدم پیروی به قالب های کهن و سنتی در قالب های نیمایی است.

۱. بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه پایان کلمه

۲. در هجاهای پایانی هم مصراع ها اختیار وزنی تبدیل هجای کشیده به بلند در پایان مصراع وجود دارد.

۴- اشعار زیر در چه قالبی سروده شده اند؟ یکی از ویژگی های این نوع شعر را بیان کنید.

(الف)

و به آنان گفتم | هر که در حافظه چوب ببیند باغی، | صورتش در وزش بیشه شور ابدی خواهد ماند. | هر که با مرغ هوا دوست شود، | خوابش آرام ترین خواب جهان خواهد بود. |

سهراب سپهری

شعر نو است و در قالب نیمایی سروده شده است. وزن و آهنگ عروضی دارد.

(ب) پروانه و شمع و گل شبی آشفتمند در طرف چمن

وز جور و جفای دهر با هم گفتند بسیار سخن

شد صبح، نه پروانه به جا بود و نه شمع ناگاه صبا

بر گل بوزید و هر دو با هم رفتند من ماندم و من **ملک الشعرا بهار**

شعر سنتی در قالب مستزاد؛ این قالب، وزن و آهنگ عروضی دارد، اما هر مصراع با یک پاره موزون جداگانه (و گاهی با وزنی متفاوت از وزن اصلی شعر) از لحاظ معنایی تکمیل می شود.

۵- پس از تعیین پایه های آوایی و وزن هر بیت، نام بحر آن را بنویسید.

(الف) چون می روی بی من مرو، ای جان جان بی تن مرو   وز چشم من بیرون مشو، ای شعله تابان من **مولوی**

پایه های آوایی	چُن می رع وی	بی من مَ رو	ای جانَ جان	بی تن مَ رو
وزن	وز چشمِ مِ من	بی رون مَ شو	ای شع لِ ی	تا بانِ من
نشانه های هجایی	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن
	- U - -	- U - -	- U - -	- U - -

نام بحر: رجز مثنی سالم

(ب) تو از هر در که باز آیی، بدین خوبی و زیبایی   دری باشد که از رحمت، به روی خلق بگشایی **سعدی**

پاسخ خودارزیابی های علوم و فنون ادبی ۳ دوازدهم علوم انسانی نویسنده و تدوین کننده : عطاءالله روشنی

تُ از هر در	کِ با زای	بِ دین خوبی	یُ زی با بی	پایه های آوایی
دَری باشد	کِ از رحمت	بِ روی خل	قِ بگ شایی	
مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	وزن
--- U	--- U	--- U	--- U	نشانه های هجایی

نام بحر: هزج مثنی سالم

(پ) همیشه تا برآید ماه و خورشید، مرا باشد به وصل یار، امید فخرالدین اسعد گرگانی

هَ می شِ تا	بَ را ید ما	هَ خُ رشید	پایه های آوایی
مُ را باشد	بِ و ص لِ یا	ر ا م مید	
مفاعیلن	مفاعیلن	فعولن	وزن
--- U	--- U	-- U	نشانه های هجایی

نام بحر: هزج مسدس محذوف

(ت) الا تا نخواهی بلا بر حسود که آن بخت برگشته خود در بلاست سعدی

ا لا تا	نَ خا هی	بَ لا بر	حَ سو د	پایه های آوایی
کِ آن بخ	تِ بر گش	تِ خُد در	بَ لاس ت	
فعولن	فعولن	فعولن	فعل	وزن
--- U	--- U	-- U	- U	نشانه های هجایی

نام بحر: متقارب مثنی محذوف

